

ДОРОСТИ ДО СЕБЕ, АБО АЛЬТЕРНАТИВНА КАРТИНА СВІТУ ІГОРЯ ПАВЛЮКА

При читанні книжок сучасних психологів та філософів (особливо езотеричного, містичного напрямку) нерідко ловиш себе на думці, що за всієї парадоксальності окремих їхніх суджень, вони спромагаються-таки на дивовижні й несподівані відкриття. Скажімо, автори з близького закордоння В.Гурангов і В.Долохов (їхні книги “Підручник везіння”, “Технологія успіху” та “Феєрверк чаклунства”, попри неоднозначні відгуки — безперечні бестселери) стверджують, що причини багатьох, якщо не всіх наших бід, — витворена й підтримувана нами ж таки “звична картина світу”, згідно з якою ми перебуваємо під владою віками нав’язуваних сентенцій, що сприймаються за істину в останній інстанції та змушують людину неухильно їх дотримуватися. “Чудес не буває”, “вище за себе не стрибнеш”, “від долі не втечеш” — і крапка, і годі намагатися чинити якийсь опір, адже така “се ля ві”, як кажуть “у них”. Проте за всіх часів існують оригінали, які не просто чинять опір “звичній картині світу” (аналог “життєвого шаблону”, від якого застерігав молодого Карлоса Кастанеду його наставник Дон Хуан, та “сну” у Григорія Сковороди і Сержа Кахілі Кінга) — вони витворюють власну, альтернативну картину й — більше того — живуть за нею.

Один із таких вояків з ілюзіями та шаблонами — донедавна львівський, а нині київський волинянин Ігор Павлюк. Його поетична збірка “Бунт свяченої води”^{*} — чи не найкрасномовніше цьому свідчення.

Хоч би про не писав І.Павлюк — чи будуть це спомини з дитячих літ (“Поліський край придумував мене...”, “В нашій хаті”), екскурси в історію (“Про Перуна”, “Творець і гетьман”, драматизовані поеми “Бут”, “Голод і любов (викрадення Європи)”), чи химерні реалії сьогодення, які теж із плином часу стають історією (“Провінція”, “Провінція і колонія”), — це усвідомлення того, що події нашого життя великою мірою лише наше уявлення про них; поет прагне глянути на світ очима, вільними від стереотипів, застерігаючи: “Нестерпно бути мертвим за життя. / Бо вічно сон нам вічно буде снитись.” (“Провінція і колонія”).

Смерть за життя — це і є оте рабство у “звичної картини світу”, і, лише зруйнувавши програму цього рабства, можна прийти до воскресіння істинної людини в собі: “Бути Божим — значить нічим” — себто незалежним від шаблонних псевдоістин. Існує думка, що в горезвісній формулі про неможливість утечі від власної долі — формулі, котра багатьом вартувала навіть життя, змусивши відмовитися від боротьби за нього, — пропущено ключове слово “творення”: “Від творення долі не втечеш”. Тоді все стає на свої місця: Господь сотворив людину за образом і подобою Своєю (*Буття, I, 26–27*), отже, людина теж творець, і “тікати” від творення власної долі й означає чинити спротив Богові (що можна сказати про учня скульптора, який замість того, щоб виконати завдання вчителя, сидить, склавши руки, і нарікає на безформність і потворність цієї брили або ж по-рабськи змиряється з її формами й навіть не намагається внести в них хоча б якісь корективи, а отримавши від наставника “двійку”, вважає: така вже його “доля”, від неї “не втечеш”?). Лише той, хто творить власну долю, сиріч докладає зусиль до реалізації власної життєвої програми, здатен “дорости до себе”, тобто трансформуватися з двоногого ссавця, якого від інших приматів відрізняє хіба що дар мови, у досконалу особистість, істинного Homo Sapiens: “Той, хто до себе доріс, / Перед Всевишнім чистий” (“Синій весняний ліс...”).

Але ставши на шлях творення долі, мусимо усвідомити, що назад — в інволюцію — вороття немає:

^{*} Павлюк І. Бунт свяченої води: Лірика. Драматизовані поеми. — Л., 2004. — 280 с.

Вертатись пізно.
Вже гра — як битва...
На зміну пісні
Прийшла молитва.

Сніги заснули
Під гру на лютні.
Уже минуле стає майбутнім.

(“Вертатись пізно...”)

Битва для вояка духу — не стан агресії як такої, а стан свідомого подолання “звичної картини світу” й заміни її альтернативною, — і то лише до тієї миті, поки вона не загрожуватиме перерости в шаблон. Тоді нова битва, нове подолання і, як наслідок, нова картина, нове відкриття незвичного у звичному, адже саме з таких відкриттів складається поезія взагалі й Ігоря Павлюка зокрема:

Сніг чадить.
Ліпитиму коня.
Бо дешева воля без повстання.
І давно не голена стерня
Коле, як приборкане кохання.

[...] Гнотик свічки веною стає
І при тім прозоріє, прозоріє...
Сніг чадить.
І чується мені
Наперед написана історія.

(“Сніг чадить...”)

Хтось може закинути поетові надміру вільне, ледь чи не панібратське, поводження з біблійними, сакральними образами-символами, загравання з язичництвом тощо. Проте це поверхова оцінка, продиктована тією ж таки “звичною картиною світу”. В альтернативі І.Павлюка, як і в апокрифах, наголос робиться не на догматичному збігові описуваних подій та постатей із текстом Святого Письма, а на їх духовній, сутнісній відповідності. Будучи схильним до екзистенціалістського осмислення життя, митець подекуди надає образам похмурого, апокаліптичного забарвлення. І от уже Христос в однойменному вірші вдруге приходять на Землю, де його... ні, фізично не розпинають, але завдають невимовного болю байдужістю, насміхами, з'ясуванням його політичних позицій (хіба не це бачимо неоднораз, коли під час виборів президентських або парламентських розігрувалася “релігійно-конфесійна карта?”). Багато що з'ясовує й порівняння, вжите І.Павлюком: “Спаситель приходять у цей світ, як у пустелю”. У системі сакральних символів пустеля (пустиня) має два значення: стан відсторонення від суєти та гріха (згадаймо слово “пустинь” у назвах деяких православних монастирів) набагато частіше, до речі, зовсім протилежне — духовну спустошеність, про яку читаємо у Книзі Об'явлення (XVI, 20): “І зник кожен острів, і не знайдено гір!..” Само собою зрозуміло, що під пустелею поет розуміє саме друге (себто бездуховність), і це болить йому найдужче. Тому-то і вслухається він у багатоголосу моторош епохи, що зветься межею тисячоліть, у надії почути слухом серця “іконну осінність правди”, яка “не дає пропасти” (“Ліричний апокаліпсис”).

Зізнаюся: інколи й мені здається, що автор де-не-де передає куті меду. Так, наприклад, стає не по собі, коли читаєш, як ліричний герой п'є горілку... з ангелом-охоронцем (“Сиджу собі..”), і знову ж таки лишень до того моменту, поки не згадаєш поширену колись у старому російському сектантстві характеристику молитви як “пивушка духовного”. Та й “вино” Омара Хайяма, з огляду на приналежність поета до суфіїв — представників однієї з містичних течій ісламу (це підкреслював ще А.Кримський!), найрадіше не застільно-матеріальне, а духовне поняття, символ божественної істини. “Сп'яніти”, отже, означає сповнитися цією істиною: пригадаймо, ким здалися юрбі апостоли, на яких зійшов Святий Дух (*Дії, 11, 13*)?

Додаймо ще й народне уявлення, згідно з яким ангели-охоронці — це душі померлих родичів (у т.ч. далеких предків). Звідси лейтмотивність теми роду в поезіях Ігоря Павлюка, його увага до власних коренів, у пошуках яких поет сягає давніх часів, що бачимо, зокрема, у “драматизованій” поемі “Бут”, присвяченій пам'яті гетьмана нерестрового запорозького козацтва, одного з ватажків народного повстання 1637 р. проти польсько-шляхетського гноблення Павла Бута, більш відомого, як Павлюк. Та й із творів про дитинство постають навдивовижу теплі і світлі образи старійшин родини:

Прабабуся вишиває поле —
Полотно на білім полотні.
Я не можу вибратися з казки.
На плиті збігає молоко.
Сонце летється в хату жовтим маслом
За шовковим теплим колобком.

[...] За вікном заходить “на погоду”
(Каже бабця) сонце у траву...
Ні. Я це не згадую сьогодні.
Я сьогодні просто цим живу.

(“В нашій хаті)

Або:

Він [дід] — воїн за плугом —
З характером був характерник.
Перуна не зрікся, хоча поважав і Христа.

Коли — кров з молоком —
Розцвітали терни —
Вдягав вишиванку
і небо вечірнє читав.
На нього находило щось,

(“Поміряю душу легендами степу і моря...”)

Знаменно, що “Бунт свяченої води” проілюстровано саме архівними світлинами родини автора (щоправда, незле було б дати ще й підписи до них). Витоки власного роду невіддільні в нього від долі власного народу, у минулому якого закладено потужні культурні пласти, пов’язані і з християнством, і з часами язичницькими, котрих не викреслити з історії, як не викинути слова з пісні, тим паче, що в українців (і загалом у слов’ян) спостерігається взаємопроникність обох традицій, своєрідне метання “між Перуном і Христом”, і відчутне воно в багатьох дотепер збережених звичаях (клечання на Трійцю тощо). Тож і мріє митець: “Написати б про степ, як писали євангелісти, / І молились жерці на купальських вогнях весіль”, — ставлячи собі за взірць шедеври як християнської, так і дохристиянської сакральної думки (“Корінний триптих”).

Окремо варто сказати про патріотичні мотиви в поезії І.Павлюка, оскільки вони різуче відмінні від штапованої “громадянської лірики” старих і нових часів. Поетове слово про Вітчизну — не “паровозне”^{***} освідчення, а виболене усвідомлення кровного зв’язку з нею. Неодноразово поживши далеко від рідного краю й пізнавши закордоння (причому в найбільш специфічному, американському його варіанті) зсередины, митець має право мовити: “Там болючіший час. / Чужина ж тільки простір має. / Чужина — то усе, чого не торкнувся Бог”, — прийшовши перед тим до логічного висновку: “Ліпше бульбу з лушпайками їсти там, де народжений, вдома”, / Ніж втікати від себе в простір... / Вже ліпше — в час”. І, зрештою, до: “ Забирайте мене. / Батьківщину не руште”. (“Смерть золотого міту”-1).

Україна присутня в Павлюкових творах повсюдно — у легендах волинських лісів, у безкрайності степу, його “кам’яних бабах”, що, мов статуї острова Пасхи, мовчать, зберігаючи таїну часів, проникнути в які доступно хіба що поетам, у козацьких шаблях, у церквах, цвинтарях із могилами предків, але й у сучасних маловтішних реаліях, де бездуховність і культ грошей сягнули вже майже гротескової межі, де люди шукають вирішення своїх проблем то в горілці (цього разу суто матеріальній, не символічній), то в “наркоті”, а то на заробітках “за пагорбом”, звідки, бува, повертаються і в домовинах, тоді як колишні парторги клянуться у вірності новій владі. Любов до рідного краю сусідить у автора з болем за його людей “у цей холодний, неніжний для серця час”. Не оминає поет і ставлення до знакових для України постатей, але, на відміну від тих, хто схиляється до однозначної їх ідеалізації, його оцінка знову ж таки перейнята болем від того, що деякі новоспечені (чи новоперефарбовані) “патріоти” люблять не так Шевченка, чий дух для батьківщини — “Стіна Плачу”, як себе в цій показній любові з “пластмасовими квітами”, від того що “Людство ховає таких як Тарас над берегами Лети / І розпинає... Й палить слізьми свічу” (“Ну принесе хтось пластмасові квіти до Тебе...”).

Однаке, крім болю, існує ще один компонент — надія, яку не одразу й побачиш серед сумних візій та роздумів про плинність буття, аж поки вона не трансформується раптом у віру, що “Україна ніколи не вмере”.

^{***} Сумнозвісні “ура”-патріотичні паровозики на початку ліричних збірок за радянських часів.

Одним зі складників альтернативної картини світу, написаної Ігорем Павлюком, є несподіваність тропів. “Скапує сльоза” з відмитих Пілатових рук до тих, що “всоте Бога розіпнуть”; “музика грому” вишита в поета “білим шовком”; ліричний герой несе древнім лісом “залоскочену русалку”; цитрина в чаї видається йому місяцем; “тиша рук” кохані сприймається як “ягідна”, а ріка ділить світ, “як діти пирога”. Можна ще й ще цитувати Павлюкове слово, наводити нові образні відкриття, ба навіть зауважити, що подекуди, скоряючись впливу рими, він дозволяє собі певний відхід від літературної мови (“Турція”, “миш”, “обезболена” — це все-таки кальки; інша річ, що, будучи взятими в лапки, вони могли б сприйматися як іронізми). Але такі випадки перелічиш на пальцях і не вони визначають характер збірки Ігоря Павлюка — її, гадаю, варто трактувати як успіх поета та, оскільки для прекрасного меж немає, очікувати нової збірки, ще вагомішої та значимішої, адже автор “доріс до себе” як митця, отже, здатний еволюціонувати до нових “альтернативних картин”.

Євген Баран

ІГОР ПАВЛЮК: МІЖ ТАЛАНТОМ І РЕМЕСЛОМ...

Читаючи сучасну українську поезію, інколи не знаєш, чому тішитися — чи тому, що поет пише часто й багато чи тому, що пише рідко й мало. Дуже багато поетів возводять себе в ранг останньої інстанції — не приймаючи й не сприймаючи чужих порад. У нас зовсім пропала інституція видавничого редагування, і забувається, що добрий редактор (він же — першочитач) потрібен не тільки посередньому віршотворцю, а й доброму поетові. Тільки й того, що пишуть-пишуть і негайно передають у друк. Як тут не згадати нашу класику, Петра Гулака-Артемівського, який у байці “Тюхтій та Чванько” змалював відому нам ситуацію, що її ми, з доброго дива, почали вважати не нашою реальністю, а справою “давно минулих днів”...

Який має стосунок цей дещо роздратований вступ до розмови про нову поетичну книгу Ігоря Павлюка “Магма: Лірика і драматизовані поеми” (Л.: Світ, 2005. — 280 с.)? Безпосередній. “Магма” — найбільш представницька книга лірики і драматизованих поем шановного автора. Тверда палітурка, якісна поліграфія, художнє оформлення Сергія Іванова, передмова Романа Лубківського, — як тут не повірити пліткам, що Ігор подався в Київ за Шевченківською премією. Можна так зрозуміти, що саме з цією метою на звороті книжки подано цитати відомих українських літераторів з їхніх міркувань про поезію І.Павлюка. Тут маємо весь золотий запас літературних “кітів”: покійні Микола Вінграновський, Валерій Ілля та Михайло Осадчий і досі активні (чи, як сказала цілком серйозно одна пошукачка, дякуючи за допомогу в написанні кандидатської своїм керівникам “покійним і нині суцям”) Іван Дзюба, Микола Жулинський, Богдан Рубчак.

Усе це так і не так. Правда та, що Ігор Павлюк усе-таки добрий поет, зі своїм виразним стилем, темою, настроєм. Він талановитий імпровізатор, майстер метафори, вдало схопленого образу, настрою, картини, що гармонійно поєднані зі словесним поетичним каркасом. Окремі його строфи, рядки сприймаються як музика Шопена (легкі, граційні, досконалі): “Сивіють вина — то вода осіння” (175); “Мій вірш тепер — язичницька молитва” (168); “Чи та печаль між нами — то любов? / І чи печаль над нами — то навечно?” (160); “І кола на сльозі, мов зрізи на калині” (154); “Ми відпечалимо (чи там відчалимо) в сон” (149); “Співаю і співаю біль сопілкою” (138); “Я кращим роком юності плачу / За сніг старий, / Що уночі почнеться” (131) тощо. Але таких знахідок у нього вистачає тільки на один-єдиний вдих. І що найсумніше в поетичному досвіді І.Павлюка — ці